

Eýran saýlawlary... Kanuny soraglar

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Eýran saýlawlary... Kanuny soraglar EÝRAN SAÝLAWLARY... KANUNY SORAGLAR

Režimiň görnüşi we tebigaty, şu günü we geljegi hakda köp sanly, uly, garjaşyk we inçe bolan kanuny soraglar bar. Käbir detallarda birden köp jogap baram bolsa, käbir detallarda jogap tapmak kyn. Fundamentalist reformaçy hökmünde-de baha berip boljak, pikiriňi bulaşdyryjy konserwativ çemeleşmä eýe reformist Mesut Pezeškiýanyň ýurduň içinde we daşynda buýr-bulaşyk şertler astynda prezidentlige saýlanmagy geçen gezekki saýlawlarda (2021ý.) güýç inženerligini edip üstünlik gazanan eýran režiminiň jemgyýetçilik inženerligini etmekte şowsuzdugyna güwä geçýär. Režimiň ýeke-täk tebigaty täzeden orta atylmady, emma syýasy plýuralizmiň öz içine alynmagy

belli bir möçberde oňaryldy. Emma syýasy plýuralizmiň arkasynda nasionalist köpçülik bar. Eýran halky eýranly halklar ýa-da bu saýlawlara köpçülikleýin ýagdaýda gatnaşan parsy bolmadyk birtopar etniki azlyk tarapyndan wekilçilik edilýär. Bu ýagdaý režime bir derejä çenli köpçülüğe uýgunlaşma mejburylygyny orta atdy. Režimem Arap-Ahwaz sebitlerinde iň köp sesi alan konserwatiw, fundamentalist, ejesi kürt azeri reformist Pezeşkiýanyň şahsy gurluşyndaky etniki, dil, medeni aýratynlyklaryny aç-açan aýdyp bilmegi oňa prezidentlik karýerasynda syýasy, sosial, graždan ugruny kesgitleyip biler. Şeýle-de, režimiň onuň daşygy gabama, päsgelçilik döretme ýa-da beren sözlerini ýerine ýetirmegine päsgel berme babatda oňa ýardam edip biler.

Onuň ýeňşi bilen ylalaşmak režimi gürrüňi gidýän aýratynlyklar bilenem ylalaşmaga mejbur edip biler. Çünki bular diňe şahsy däl. Tersine, režimiň krizisiniň, syýasy-ideologiki we nasional merkeziýetçiliginiň we merkeze öz garaýyşlaryna amal etdirýän taraplar bilen gatnaşygynyň möhüm parçasyma öwrülen umumy aýratynlyklaryň aýdyň yüze çykmasydyr.

Saýlawlarda ýa-da ondan oň rewolýusioner režim iki kynçylygyň tapawudyny bildi. Bulardan birinjisi eýran jemgyýetiniň janlylygy bilen ýüzleşip ýetişmänligidir. Her dürli protest çykyşlarynyň ýaňy-ýakynlarda zor bilen basylyp ýatyrylmagy adamlary we toparlary ýa-da hereketleri boýun bolmaga itermedi. Öňki lapykeçliklere, uly tejribeleriň we esasy adamlaryň maksatnamalaryny amala aşyryp bilmändigine garamazdan, eýran jemgyýeti aktiwligini saklady, plýurallygyny täzeden kesgitledi we bir gezek özdiýenliligini görkezdi. Häkimiýet gurluşynyň içinde orta çykan ýa-da özüni görkezen beýleki we has howply kynçylyk bolsa ýeke tebigat ýa-da ýeke daşky gurşaw mejburylygyny orta atmagynyň režimi goramakda şowsuzlyga uçramagydyr. Emma bu ýagdaý režimiň kemçiliklerini we howplaryny yüze çykardy. Ýeke tebigatyň çaprazlyklary tizara äşgär boldy. Üç ýyldan gysga wagtyň dowamynda, ýagny prezident Ibrahim Reisiniň saýlaw işleri bilen aradan çykmagynyň arasynda yüze çykdylar.

Bu gysga döwür wepaly karargähiň häkimiýet ugrundaky çaknyşyklaryny oda salmaga ýeterlik boldy. Bu karargähiň içindäki güýç merlezleriniň çaknyşyklary ýakyn geljekde režimiň görnüşine, tebigatyna we nähili dowam etjegine täsirini ýetirmelidi. Goşunyň we ideologlaryň arasynda

utgaşykly we deňagramly ýaly görünen zat aslynda tapawutly zatlardy. Geljekde gowşamalatyna getirjek geçiş tapgyryndaky pozisiýalar üçin gazaply bäsleşigi emele getirýärdi. Mahsa Amini konfliktinden we munuň eýran režiminde galdyran jemgyýetçilik täsirinden başlap, daşardaky komplikasiýalara çenli soňky üç ýyllyk synag içerde we daşarda şowsuzlyk bilen gutardy. Utgaşykly ýa-da birmeňzeş ýeke tebigatly häkimiýet köptaraply tebigata eýe ilkibaşdaky serdarlarynyň edişi ýaly azajyk bölegini-de çözüp bilmedi.

Praktikada režimiň iki saýlawy bardy. Birinjisi öz içindäki bäsdeşligi çäklendirmekdi. Bu onuň öz ganatlarynyň arasynda gorkunç netijeleri boljak gazaplu göreş manysyny aňladýardy. Beýlekisi bolsa syýasy reforma maksatnamasyna eýe bolmazlyk şerti bilen reformist kandidaty öňe çykarmakdy. Munuň birnäçe düşündirişi bar. Bulardan biri režimiň reformaçylary öz möhüm ugurlaryna ugrarly şahslar hökmünde kabul etmegidir. Emma režim reformaçylaryň diňe režime däl, rewolýusiýa-da ideologiki ygrarlylyklaryndan şübhelenýändigini üçin olary maksatnama hökmünde ret edýär. Bärdäki rewolýusiýanyňam «režimi goramak üçin içerik seredýän» we «režimi daşyna ýaýmak üçin daşaryk seredýän» iki ýüzi bar. Her iki ýüzünde-de Pezeşkiýan şumada çenli olar üçin haýsydyr bir howp abandyrmaýar.

Galyberse-de, bu tapgyrda režim üçin iň esasy zat içerki işlerini täzeden düzgünleşdirmekdir. Režimiň esasy üns berýän zady ganatlarynyň arasynda çaknyşyklaryň ýüze çykmasynyň önüni almak ýa-da geçiş tapgyryny taslana çenli muny gijikdirmek. Çünki režim Pezeşkiýanyň indi sessiz däl halk köpçüligi tarapyndan goldanýan parahatçylykly güýje öwrülmeginden gorkýar.

Mustafa FAHS.

Şenbe, 13.07.2024 ý. Publisistika